

ENGELLİ OLAN VE OLMAYAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOGRAFİK VE PSİKOLOJİK ÖZELLİKLERİ İLE SORUNLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Zehra Y. Dökmen* Şennur T. Kışlak**

Özet

Amaç: Bu araştırmanın amacı, engelli öğrencilerin demografik özelliklerinin (cinsiyet, yaş, medeni durum, mezun olunan lise türü, kardeş sayısı vb.), diğer bazı özelliklerinin (boş zaman faaliyetleri, barınma biçimleri, gelecekle ilgili düşünceleri vb.), üniversitede yaşadıkları sorunlarının ve psikolojik sorunlarının belirlenmesi ve engelli olmayan öğrencilerle karşılaştırılmasıdır. **Yöntem:** Araştırmaya Ankara Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde okuyan, toplam 70 üniversite öğrencisi (Engelli = 35, Engelli olmayan = 35) katılmıştır. Veri toplama araçları olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen bir anket ve Kısa Semptom Envanteri kullanılmıştır. Anket engelliler için 89, engelli olmayanlar için 83 sorudan oluşmaktadır. Kısa

Semptom Envanteri'nde ise toplam 53 maddelik 9 alt ölçek ve ek maddeler yer almakta olup, bunların toplam puanları ile üç global indekse göre değerlendirme yapılmaktadır. Bulgular ve **Tartışma:** Engelli olan ve olmayan öğrencilerin genelde benzer oldukları, ancak az sayıda özellikleri ve sorunları bakımından farklılık gösterdikleri anlaşılmaktadır. Engelliler daha az ev işi yapıp, daha az sinemaya-tiyatroya gitmekte, daha az kitap okumakta ve sosyal etkinliklere daha az katılmaktadırlar. Engelliler sınavlarla, engelli olmayanlar da fakülte idari personeliyle daha çok sorun yaşadıklarını bildirmişlerdir; engelli öğrencilerin kütüphane hizmetleriyle ve yemekhaneyle de ilgili sorunları biraz daha fazla gibidir. Ankette ele alınan sorunların ne kadarının yaşandığı bakımından engelli olan öğrencilerle engelli olmayan öğrenciler arasında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir, iki grup öğrencinin bu sorunları benzer düzeylerde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Engelli olan ve olmayan öğrencilerin Kısa Semptom Envanteri alt ölçek toplam puanları ve indeksleri arasında

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü

** Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü

da anlamlı farklar elde edilmemiştir, ruh sağlığının çeşitli yönleri bakımından benzer oldukları bulunmuştur. Bulgular literatür doğrultusunda tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Engelli öğrenciler, öğrenci sorunları, psikolojik belirtiler

Comparision of Handicapped and Nonhandicapped University Students' Demographical and Psychological Characteristics and Problems

Summary

Objectives: The purpose of this study was to determine demographical (e.g., gender, age, marital status, type of high school, number of siblings in family) and psychological characteristics and problems of handicapped students, and to compare their characteristics with those of nonhandicapped students. **Method:** Participants were 70 volunteer undergraduate students (Handicapped = 35, Nonhandicapped = 35) from different Faculties of Ankara University. The data had been collected via a demographical information questionnaire developed by the investigators and the Brief Symptom Inventory. Demographical information questionnaire consisted of 89 items for handicapped students and 83 items for nonhandicapped students. Brief Symptom Inventory is a 53-item self-report measurement with 9 subscales and additional items. Scores obtained from Brief Symptom Inventory has been evaluated throughout the total score of each subscale and three different global indexes. **Results and discussion:** Results of the study indicated that the handicapped and nonhandicapped students were similar in general with a few differences in their demographical

and psychological characteristics. Handicapped students involved in less individual and social entertainment activities (e.g., making housework, reading book, going to cinema). Regarding to problems in the university, handicapped students reported that they have problems in taking exams, using library, and utilizing cafeteria services. However, nonhandicapped students reported that they have problem with administrative personnel of the faculty. In terms of daily life problems stated in questionnaire, there was no significant difference between two groups. In addition, no significant differences were found between two groups in terms of the subscales and indexes of the Brief Symptom Inventory. In other words, it was found that handicapped and nonhandicapped university students were similar for different aspects of psychological health. Consistency of the findings with the literature was discussed.

Key words: Handicapped students, student problems, psychological symptoms.

Giriş

Türkiye'de 3,5-4 milyon engelli birey olduğu tahmin edilmektedir (Baykoç-Dönmez 1998), hatta bu rakamın 1985 yılı için 6 milyon üzerinde olduğunun bildirildiği de gözlenmektedir (TC Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı 2000). Bu engellilerin kuşkusuz bir bölümünün, belki bir kaç bininin üniversite giriş sınavına katılmaları ve kazanmaları beklenebilir; ancak bu sayı çok düşüktür. Örneğin, 1984 yılında 436 175 kişinin yüksek öğretim giriş sınavına katıldığı ve bunların 148 766'sının (% 34'ünün) bir programa yerleştirildiği bilinmektedir (ÖSYM 1990). Oysa, 1984 yılında

sadece 183 engellinin üniversite giriş sınavına başvurduğu ve bunların 146'sının bir programa yerleştirildikleri; hatta bir önceki yıla (başvuran: 87; yerleştirilen: 57) göre önemli bir artış gözleendiği belirtilmektedir (Özsoy ve Gürkan 1985). Bu rapora göre, 1984 yılında aday durumundaki 183 engellinin, 34'ü kız, 149'u erkektir ve 50'si görme, 123'ü ortopedik ve 10'u da işitme engellidir. Engellilerin 1984 yılı sonuçlarına göre puan ortalamalarına bakıldığında, görme engelli adayların diğer engelli gruplarından ve sınava giren tüm adaylardan daha yüksek bir ortalamaya sahip oldukları, ortopedik engellilerin ortalamalarının büyük gruba yakın olduğu görülmektedir.

Yirmi yılın ardından 2004 yılında yüksek öğretim giriş sınavına katılan 1 728 076 kişiden, 1 362 208'i (%79'u) bir programa yerleştirilmiştir. Adayların 1143'ü engelli olup, bunların 817'si ÖSS'yi (%71'i) kazanmıştır (ÖSYM 2004). Üniversite giriş sınavına katılan engelli öğrenci sayısının, günümüzde çok daha fazla olmakla birlikte, yine de engellilerin toplam sayısıyla kıyaslandığında çok düşük oranda olacağı beklenebilir. Bu oranın düşük olmasının çeşitli nedenleri bulunabilir. Bu nedenler içinde toplumun engelli bireylere yönelik tutumlarının yeterince olumlu olmamasının (Dökmen 2000), eğitim olanaklarının kısıtlılığının önemli payları olsa gerekir.

Adaylar, üniversiteye girdiklerinde yükseköğretimin kendilerine, en çok bilgi ve kültür kazandıracağını, meslek edindireceğini, sosyal prestij kazandıracağını ve memleketeye daha iyi hizmet etme fırsatı sağlayacağını düşünmektedirler (ÖSYM 1990). Üniversitede okuyan öğrenciler de benzer bir dileği dile getirmektedirler; üniversiteye girme nedenlerinin başında

meslek edinmeyi göstermektedirler ve bunu da kişilik geliştirme, bağımsız olma, bilimsel çalışma yapma ve statü edinme istekleri izlemektedir (İmamoğlu ve Yasak-Gültekin 1993).

İmamoğlu ve Yasak-Gültekin (1993), yaptıkları kaynak tarama çalışması sonucunda, üniversite öğrencilerinin sorunları içinde akademik başarı ile ilgili olanların önemli bir yer tuttuğunun, derslerin ve başarı düzeyinin en önemli stres kaynakları olduğunun araştırmalarca ortaya konduğunu bildirmektedirler. Bu tarama çalışmasına göre, eğitim-öğretim sistemi, kimlik, sağlık gibi konularda da sorun yaşandığını bildiren araştırmalar vardır. Şahin ve arkadaşlarının (1989) yaptıkları bir araştırmada bir üniversitede okuyan öğrencilerin üniversitenin danışma ve rehberlik merkezinden bekledikleri yardımların en fazla istenenden başlayarak sırayla mesleki, maddi, akademik konular, psikolojik belirtilerin azaltılması, kişiler arası ilişkiler, cinsel konular, benlik ve kimlik gelişimi konularında olduğu bulunmuştur. Yurtta kalan üniversite öğrencilerinin yüksek düzeyde psikolojik sıkıntılarının ve sorunlarının olduğu da belirlenmiştir, öğrenciler gerginlikten, uykusuzluğa, içine kapanmadan korkuya kadar değişik sorunlardan söz etmişlerdir (Özgüven 1990). Görüldüğü gibi, üniversite öğrencilerinin yaşadıkları sorunlar çeşitlidir. Bu genel sorunların engelli öğrenciler için de geçerli olması beklenebilir.

Üniversite öğrencilerinin psikolojik durumları ve uyumları önemlidir ve bunun çeşitli değişkenlerle (cinsiyet, sınıf, kalınan yer, bazı aile özellikleri) ilişkili olduğu belirtilmektedir (Akman 1995, Özgüven 1990, Yanbastı 1990). Öğrencilerin %50-55'i öğrenimini ailesinden uzakta sürdürmekte (Akbalık 1997) ve bunların

çoğunluğu bu yeni ortama uyum sağlayabilirken, bir bölümünün fakülte ve üniversite yaşamına uyum sağlamada ciddi sorunları bulunmaktadır (Ekşi 1982) Güney (1985) Ankara Üniversitesi birinci sınıf öğrencilerinin %70'inde depresyon belirtileri görüldüğüne işaret etmektedir Çuhadaroğlu'nun (1989) araştırmasına göre ise, psikolojik sorunları nedeniyle danışmanlık merkezine başvuran gençlerin %80'i kimlik bocalaması içindedir

Üniversitede okuyan öğrencilerin başarılarını etkileyen çeşitli etkenler olabilir Bunlar içinde, kendi niteliklerinden ve üniversitenin bazı niteliklerinden memnun olma, iyimser olma gibi etkenlerin önemli olduğu ama genel sağlık durumunun ve duyu organlarından şikayetçi olup olmamanın önemli olmadığı bildirilmektedir (Ozguven 1974) Imamoğlu ve Yasak-Gultekin (1993) tarafından yapılan tarama çalışmasında da akademik başarıyla ilişkisi bulunan değişkenlerden söz edilmektedir, istenilen alanda eğitim gormenin, ekonomik durumun, ailenin yanında kalmanın, ruhsal durumun akademik başarı ile ilişkili olduğu çeşitli araştırmalarla belirlenmiştir Üniversite öğrencilerinin ruhsal durumları ile akademik başarıları arasındaki ilişkilere değinen araştırmalar da vardır (G Aydın 1988, B Aydın 1990)

Engelli olan ve olmayan gençlerin psikolojik durumlarını karşılaştıran çok sayıda araştırma olduğu söylenemez Akçamete (1992), üniversitede okuyan bedensel engelli gençlerin kendini kabulle ilgili sorunlarını incelemiş ve bu yondeki sorunlarının engelli olmayan öğrencilerin sorunlarıyla benzer olduğunu bulmuştur Akçamete ve Kargin (1998) ise, görme ve ortopedik engelli olan ve olmayan üniversite öğrencilerinin yaşam yönelimi düzey-

lerini karşılaştırmışlar ve görme ve ortopedik engelli olan öğrencilerin, engelli olmayan öğrencilere göre yaşama daha olumlu baktıklarını yani daha iyimser olduklarını bulmuşlardır Üniversitede okuyan bedensel engelli öğrencilerin daha iyimser olmaları ilginçtir ve araştırmacılar bu sonucu engelli bireylerin yaşamları boyunca karşılaştıkları engellerle başa çıkabilmek için sürekli çabalamaları nedeniyle, sorunlarını daha etkili biçimde çözme becerisi kazanmış olabileceklerine ve üniversitede okuyor olmanın da yaşama olumlu bakmalarını artırmış olabileceğine bağlamaktadırlar Ancak aynı araştırmada hafif derecede engelli olanların ağır derecede engelli olanlardan daha iyimser oldukları da bulunmuştur Bacakoğlu (1996) da 14-18 yaşlarındaki görme engelli gençlerle engelli olmayan gençleri benlik kavramları bakımından incelemiş ve aralarında hem benlik kavramları açısından hem de uyum puanları (kendi benlikleri ile ideal benlikleri arasındaki fark) açısından anlamlı bir fark olmadığını bulmuştur Elibal'e (2001) göre de, üniversite gençliği arasında görme engelli öğrencilerin biyolojik, psikososyal gereksinimleri gorenlerden farklı değildir Şenel (1996), engellilerin okuldaki arkadaşlarının kendilerine yönelik olumsuz tutumlarıyla başetmek zorunda olduklarını belirtmektedir

Yurtdışında yapılan çalışmalar incelendiğinde, son yıllarda engelli öğrencilerin sorunlarını araştıran çalışmaların az sayıda olduğu gözlenmiştir Bunlardan biri Brazier ve Parry'nin (2000) görme engelli üniversite öğrencilerinin fizik dersinde karşılaştıkları sorunları (çizim, grafik, laboratuvar gibi) ve uygulanan bazı yardımcı programları incelediği çalışmadır

Labronici ve ark. (2000) basket ve yüzme gibi sporların fiziksel engellileri daha enerjik, daha sosyal, daha az depresif kıldığını belirleyerek, sporun engellileri topluma kazandırmada önemli bir etken olduğunu belirlemişlerdir. Repkova (2002) ise ağır fiziksel engellilerde içsel bağımsızlık olgusunu, yardımcı personel, bakım servisleri, bakıcı yakınlar açısından incelemiştir. Algaryouti (2003) servis öğretmenlerinin özür-ülere karşı olan tutumlarını ele almıştır. Mac Arthur (2000) yazma güçlüğü olanlar için bilgisayar teknolojilerinin kullanımı üzerine olan çalışmalara yer vermiştir. Ulaşılabilen makalelerin ya da ilgili web sayfalarının daha çok engellilere yol gösteren ve hizmet veren kişiler, servisler ve faaliyetler üzerine olması çarpıcıdır (Iovacchini 1983, Bursuck ve ark. 1988, Coombs 1991, Burgstahler 1992; Akt: Burgstahler 1995). Bu durum sorunların çok önceden saptanmış olduğuna işaret etmektedir. Hatta yol gösterici yazılar bile çok gerilere dayanabilmektedir (Rusalem 1962; Akt: Burgstahler 1995).

Daha önce vurgulandığı gibi, ülkemizde çok az sayıda engelli sınava girmektedir ve bu engellilerin de ancak bir bölümü bir yükseköğretim programına yerleştirilebilmektedir. Bir yüksek öğretim programına yerleştirilmek engelli öğrencilerin sorunlarını çözmemektedir. Üniversite öğrencilerinin genel sorunlarının yanı sıra engellerinden kaynaklanan sorunlar da yaşadıkları tahmin edilebilir. Ulaşımdan ders notlarını edinmeye değin pek çok sorunla karşılaşmaları ve engellenmeleri olasıdır. Bu sorunlar, engelli öğrencilerin psikolojik durumlarını etkileyebilir. Ayrıca, bunlar engellilerin girdikleri yükseköğretim programındaki başarılarını, mezun olma oranlarını

da belirleyebilir. Kısaca, ülkemizde engellilerin sorunlarının ayrıntılı olarak saptanıp, belirlenen ihtiyaçlara göre hizmetin sunulması henüz tam olarak gerçekleşmemiştir. Bu bağlamda araştırmanın amacını, engelli olan ve olmayan üniversite öğrencilerinin demografik, psikolojik ve diğer bazı özellikleri ile üniversite yaşamındaki sorunlarını belirlemek ve bu öğrencileri ruh sağlığının çeşitli yönleri bakımından karşılaştırmak oluşturmaktadır.

Yöntem

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcıları, 2002-2004 yıllarında Ankara Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde (DTCF, Eğitim Bilimleri, Hukuk, Fen, Ziraat, Veterinerlik, Siyasal) okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Fakülte idareleri ve öğrencilerden elde edilen bilgiler sonucunda ulaşılabilen 35'i engelli, 35'i engelli olmayan toplam 70 gönüllü öğrenci araştırmaya katılmıştır. Araştırmaya katılan engelli öğrencilerle aynı programlarda okuyan engelli olmayan öğrenciler karşılaştırma amacıyla araştırmaya alınmıştır.

Öğrencilerin 25'i (% 35.7) kız, 45'i (% 64.3) erkektir; engelli olan ve olmayanların cinsiyet oranları aynıdır. Yaşları 18-48 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 23.48'dir (s = 4.41). Hemen hepsi (% 99.1) bekar. Çoğunluğu şehirde doğmuş (% 78.6) ve büyümüştür (% 82.9). Çoğunluğu devlet lisesi mezunudur (% 82.9). Hemen hepsinin anneleri (% 94.3) ve babaları (% 91.4) hayattadır. Çoğunluk (% 92.9) ailelerinin ekonomik durumunu orta ya da iyi olarak değerlendirmektedir. Kardeş sayıları 0-11 arasında değişmektedir ve kardeş sayısı ortalaması 2.53'tür (s = 2.05). Bir

işte çalışanların oranı düşüktür (tam zamanlı çalışan: % 8.6; yarı zamanlı çalışan: % 5.7).

Engelli olanların 11'i (%31.4) bedensel, 24'ü (%68.6) görme engellidir. Bunların %57.1'i doğuştan engellidir, %20'si hastalık sonrası, %14.3'ü kaza sonucu engelli olmuştur. Engelli öğrencilerin % 65.7'si bir alet (tekerlekli sandalye, koltuk değneği, sopa, lens) kullanmaktadır; % 45.7'si özel eğitim almıştır.

Veri toplama araçları

Katılımcıların amaçta belirtilen özelliklerini belirlemek üzere bir sorunlar anketi ile Kısa Semptom Envanteri veri toplama araçları olarak kullanılmıştır.

Anket

Katılımcıların özelliklerini, sorunlarını ve sorunları için getirdikleri çözüm önerilerini belirlemek üzere bir anket uygulanmıştır. Sorunlar anketi engelliler için 89 sorudan, engelli olmayanlar için 83 sorudan oluşmaktadır. Bu maddelerden bir bölümü kapalı uçlu iken bir bölümü de açık uçludur. Bu anket, demografik özelliklerin yanı sıra katılımcıların akademik başarıları, ders çalışma istekleri, geleceğe ilişkin beklentileri, boş zaman etkinlikleri vb. özelliklerinin ve ulaşım, derslerle, sınavlarla, öğretim elemanlarıyla, arkadaşlarla, sağlık hizmetleriyle, bilgisayar hizmetleriyle, fakültelerindeki sosyal etkinliklerle ilgili sorunları ile fiziksel, psikolojik ve cinsel sorunlarının belirlenmesini amaçlamaktadır.

Ankette yer alan sorulardan bazı örnekler Ek 1'de verilmektedir.

Kısa Semptom Envanteri

Katılımcıların psikolojik durumlarının genel bir değerlendirmesini yapabilmek amacıyla,

Kısa Semptom Envanteri (KSE) kullanılmıştır. KSE, 90 maddelik Semptom Belirleme Listesi üzerine temellendirilmiştir. Ölçekte toplam 53 maddelik 9 alt ölçek ve ek maddeler yer almaktadır olup, bunların toplam puanları ile üç global indekse göre değerlendirme yapılmaktadır. KSE, "hiç" ve "çok fazla" seçenekleri arasında 0,1, 2, 3 ve 4 değerleri alan Likert tipi bir ölçek gibi puanlanmaktadır. Her alt ölçek için belirlenen toplam puan, alt ölçeğin madde sayısına bölünerek o boyut için bir puan elde edilmektedir. Alt ölçekler şunlardır: Somatizasyon, obsesif-kompulsif, kişilerarası alınganlık, depresyon, anksiyete, hostilite, fobik-anksiyete, paranoid düşünceler, psikotizm. Global rahatsızlık belirleyici üç ölçek ise farklı puanlanmaktadır ve "rahatsızlık ciddiyeti indeksi", "belirti toplamı", "semptom rahatsızlık indeksi" isimlerini almaktadır (Şahin ve Durak1994).

İşlem

Katılımcılara anket ve KSE birlikte verilmiştir. Ankara Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde okuyan gönüllü öğrencilere anket ve envanter bireysel olarak uygulanmıştır. Koşullara bağlı olarak, uygulama sırasında işaretlemenin katılımcı ya da anketör tarafından yapılmasına karar verilmiş ve gerektiğinde anket ve envanterin eve verilmesi ve sonra alınması yoluna da gidilmiştir. Uygulama süresi yaklaşık 30 dakikadır.

Bulgular

Bu bölümde, anket ve KSE aracılığıyla elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Bulgular, yüzde, kaykare (c2) bağımsızlık testi ve t testi uygulanarak elde edilmiştir. Önce anket ile belirlenen bulgular üzerinde durulacak ve eğer iki öğrenci grubu (engelli olanlar ve olmayanlar)

arasında bir fark belirlenmişse bu bulgudan söz edilecektir; sonra da KSE sonuçları verilecektir. Bu bulgulardan t testi sonuçları için tablolar (Tablo 1, Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5) düzenlenmiştir.

Öğrencilerin % 79,7'i okudukları bölümü isteyerek seçmiştir; % 46.4'ü ilk üç tercihlerinden, % 68.1'i ilk beş tercihlerinden ve % 87.0'ı da ilk 10 tercihlerinden birinde okumaktadır ve % 38.6'sı bölümlerinde okumaktan pişmanlık duymaktadır. Öğrencilerin % 85.5'i okudukları bölümün yeteneklerine uygun olduğunu düşünmektedir.

Öğrencilerin önemli bölümü (% 68.6), üniversiteyi kazanmalarını çok çalışmalarına bağlamaktadırlar ve bu bakımdan engelli olmama da önemli bir fark yaratmamaktadır. Öğrencilerin sadece % 10'u akademik başarılarının kötü olduğunu düşünmektedir. Öğrenciler akademik başarılarına ilişkin değerlendirmelerini 1 = çok iyi, 5 = çok kötü olarak aralıklandırılan bir ölçek üzerinde yapmışlardır ve başarılarına ilişkin değerlendirmeleri bakımından engelli olanlarla olmayanlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Elde edilen aritmetik ortalamalar ve t testi sonuçları Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1: Öğrencilerin Akademik Başarılarına İlişkin Değerlendirmeleri, t testi Sonuçları.

	X	s	t
Engelli	2.37	0.91	0.44*
Engelli değil	2.28	0.71	

*p>.05

Öğrencilerin % 58.2'si evde (aileleriyle ya da arkadaşlarıyla), % 31.4'ü de yurttadır ve çoğunluğu kaldıkları yerden memnundur (memnun: % 68.6, kısmen memnun: % 25.7) ve ders çalışmaları için uygun olduğunu (uygun: %72.9; kısmen uygun: % 25.7) düşünmektedir.

Öğrencilerin çoğu ders çalışmaya çok ya da orta düzeyde istekli olduklarını (% 80.0) belirtmişlerdir ve çalışmaya isteklilik dereceleri (çok-orta-az-hiç; 1=çok, 5=hiç) bakımından karşılaştırdıklarında ise engellilerin ders çalışmaya daha istekli oldukları anlaşılmaktadır. İlgili aritmetik ortalamalar ve t testi sonuçları Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2: Öğrencilerin Ders Çalışmaya İstekliliklerine İlişkin t testi sonuçları.

	X	s	t
Engelli	1.77	0.77	2.33*
Engelli değil	2.17	0.66	

*p<.05

Öğrencilerin bir bölümü mezun olunca istediği bir işte çalışabileceğini düşünmektedir (evet: % 28.6; belki: % 48.6), ancak engellilerin bu konuda engelli olmayanlardan daha az emin oldukları düşünülebilir ($c^2(\text{kay kare}) = 6.47, p < .09$). Öğrencilerden % 74.3'ü gelecekte çok ya da orta düzeyde umutlu olduğunu belirtmiştir ve gelecek umudu derecesi (1 = çok umutlu, 5 = hiç umutlu değil) bakımından engelli olan ve olmayan öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık yoktur. İlgili sonuçlar Tablo 3'de verilmektedir.

Tablo 3: Öğrencilerin Geleceğe Yönelik Umutlarına İlişkin t testi Sonuçları

	X	s	t
Engelli	2.11	0.96	0.37*
Engelli değil	2.02	0.95	

*p<.05

Öğrencilerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerine ilişkin verdikleri bilgilere bakıldığında % 80'inin boş zamanlarında hiç bir şey yapmadığı anlaşılmaktadır. Boş zamanlarda yapılan etkinlikler olarak da daha çok (% 40- % 84) müzik dinlemek, kitap okumak, arkadaşlarla buluşmak, televizyon izlemek, sinemaya-tiyatroya gitmek işaretlenmiştir. Resimle, sporla ilgilenen öğrenci oranı ise düşüktür (% 8.6). Boş zaman etkinlikleri olarak verilen seçeneklerden birini tercih etmekle engelli olma-olmama arasındaki bağıntının sadece üç seçenekte anlamlı olduğu bulunmuştur: Boş zamanlarında engelliler daha az ev işi yapmaktadırlar ($c2 = 7.65, p<.01$), daha az sinemaya-tiyatroya gitmektedirler ($c2 = 10.19, p<.01$) ve daha az kitap okumaktadırlar ($c2 = 4.64, p<.05$). Öğrencilerin fakültedeki sosyal etkinliklere katılma düzeylerine bakıldığında, yarısının bu etkinliklere hiç katılmadığı görülmektedir ve engelli olma-olmama ile bu etkinliklere katılma-katılmama arasında anlamlı bir bağıntı olduğu ($c2 = 5.86, p<.02$) ve engellilerin daha az katıldıkları anlaşılmaktadır. Öğrencilerin % 37.1'i romantik bir ilişki olduğunu bildirmiştir, engellilerde bu oran daha düşüktür ($c2 = 8.81, p<.01$).

Öğrencilerin fakültelerinde yaşadıkları sorunların daha çok hangi alanlarda olduğuna ve bu sorun alanları ile engelli olma-olmama

arasında anlamlı bir bağıntı olup olmadığına da bakılmıştır. Öğrencilerin % 49.3'ü fakülteye ulaşım, % 51.4'ü fakülte içi hareketlilikle, % 85.2'si derslerle, %53.6'sı sınavlarla, % 40.6'sı öğretim elemanlarıyla, % 21.7'si akademik danışmanlarla, % 48.6'sı idari personelle, % 20.0'ı arkadaşlarla, % 35.7'si sağlık hizmetleriyle, % 47.1'i kütüphane hizmetleriyle, % 41.4'ü bilgi işlem hizmetleriyle, % 51.4'ü yemekhaneye, % 28.6'sı kantinle, % 31.4'ü fakültedeki boş zaman etkinlikleriyle ilgili sorun yaşamaktadır. Bu sorunlardan sadece sınavlarla ve idari personelle ilgili sorun yaşama ile engelli olma-olmama arasında anlamlı bağıntı olduğu saptanmıştır; kütüphane hizmetleriyle, yemekhaneye ilgili sorun yaşama bakımından ise sonuçların anlamlılığa çok yaklaştığı görülmektedir; engelliler sınavlarla ($c2 = 4.18, p<.05$), engelli olmayanlar da idari personelle ($c2 = 5.72, p<.02$) daha çok sorun yaşadıklarını bildirmişlerdir; engelli öğrencilerin kütüphane hizmetleriyle ($c2 = 2.81, p<.10$) ve yemekhaneye ($c2 = 3.66, p<.06$) de ilgili sorunları biraz daha fazla gibidir. Ayrıca, öğrencilerin % 24.3'ü fiziksel sağlıkla ilgili sorunlar, % 32.9'u psikolojik sorunlar, % 7.2'si cinsel sorunlar ve % 32.9'u da beslenme sorunları yaşadığını belirtmiştir ve bu sorunları yaşama ile engelli olma-olmama arasında anlamlı bir bağıntı bulunmamıştır.

Ankette belirtilen bu 18 sorunun kaçının yaşandığı bir puan (1 = sorun var, 0 = sorun yok) olarak ele alınmış ve toplam sorun puanları bakımından engelli olan öğrencilerle engelli olmayan öğrencilerin farklı olup olmadıklarına da bakılmıştır ve yapılan t testi sonucunda anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir, iki grup öğrencinin bu sorunları benzer düzeylerde

yaşadıkları anlaşılmaktadır. Sonuçlar Tablo 4'de verilmektedir.

Tablo 4: Öğrencilerin Üniversite ile Bağlantılı Sorunları Yaşama Miktarlarına İlişkin t testi Sonuçları.

	X	s	t
Engelli	7.20	3.67	0.79*
Engelli değil	6.47	4.11	

* $p < .05$

Öğrencilere uygulanan KSE sonuçları da alınmış ve 9 alt ölçek puanı ve üç global indeks puanı bakımından iki grup öğrenci t testi ile karşılaştırılmıştır. İki grup öğrencinin hiç bir alt ölçekte ve global indekste anlamlı bir fark göstermedikleri bulunmuştur ($p > .05$). Sonuçlar Tablo 5'te verilmektedir.

Tartışma

Ankara Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde okuyan engelli olan ve olmayan öğrencilerin bazı özellikleri ve yaşadıkları sorunlar arasında farklılık olup olmadığını belirlemeyi amaçlayan bu araştırmanın bulgularına göre, iki grup öğrencinin yaşadığı sorunların çoğu benzerdir.

Bulgular engellilerin daha az ev işi yapıp, daha az sinemaya-tiyatroya gittiklerini, daha az kitap okuduklarını ve sosyal etkinliklere daha az katıldıklarını ortaya koymaktadır. Muhtemelen var olan engelleri ev işi yapmalarını ve sinema ile tiyatrodan yararlanmalarını güçleştirmektedir.

Engellilerin daha az kitap okudukları ve kütüphane hizmetleri ile ilgili sorunlar

yaşadıkları araştırma bulgularında görülmektedir. Bedensel engelli öğrenciler için kütüphanenin ulaşılabilir olmasının önemi açıktır. Araştırmanın engelli katılımcılarının önemli bölümünün görme engelli olduğu dikkate alındığında bu sonuç daha da anlam kazanmaktadır. Özellikle, görme engelliler için ülkemizde uygun kaynakların olmaması, kütüphanelerde özel ilgi gösterecek personel sıkıntısı çekilmesi kitap okumada sorun yaratmaktadır. Elibal'e (2001) göre, eğitim ortamlarının görme engelli öğrencilerin özelliklerine uygun olarak hazırlanması gerekmektedir. Brazier ve Parry' nin (2000) görme engelli üniversite öğrencilerinin fizik dersinde karşılaştıkları sorunları ve uygulanan bazı yardımcı programları incelediği gibi, ülkemizde de teknoloji ürünü araç-gereçlerin akılcı bir biçimde planlanıp uygulamaya konması önemli bir adım olacaktır.

Engelliler için sınavların sorun yarattığı da bulunmuştur. Engelliler, özellikle görme engelliler, sınav salonuna ulaşımından ders notlarını ve materyallerini elde etmeye ve çalışmaya kadar sorun yaşamaktadırlar. Sınavların dersin içeriği dikkate alınarak engellilere göre hazırlanması, onların sınavlarla ilgili sıkıntılarını ve başarısızlıklarını azaltabilir.

Engellilerin sosyal etkinliklere de daha az katıldıkları görülmektedir. Üniversitelerdeki sosyal faaliyetlerin engellilerin de düşünülerek hazırlanması, bu gençleri daha aktif kılacaktır. Yine engellilerin romantik ilişkilerden biraz uzak kaldıkları da belirlenmiştir. Engellilerin çekingen davranmaları onların sosyal ilişkilerini, arkadaş edinmelerini güçleştiriyor olabilir. Akçamete (1992) utangaçlığın engelli gençlerin en yaygın sorunu olduğunu belirtmekte ve utangaçlığın, çevreye yabancılaştırarak, yalnızlık ve güven-

Tablo 5 Kısa Semptom Envanteri Puanları Ortalama, Standart Sapma ve t-Değerleri

	Engelli Öğrenciler		Engelli Olmayan Öğrenciler		t*
	X	s	X	s	
Somatizasyon	1 88	2 57	2 57	3 47	0 94
Obsesif-kompulsif	5 06	3 45	6 28	4 94	1 20
Kişisel duyarlık	2 54	2 57	3 03	3 26	0 69
Depresyon	4 34	3 77	4 11	3 67	0 26
Anksiyete	2 77	2 41	3 31	3 78	0 72
Hostilite	3 57	3 50	3 86	3 59	0 34
Fobik	1 51	1 94	2 40	2 84	1 52
Paranoid	3 51	3 27	3 68	2 99	0 23
Psikotizm	2 34	2 25	2 57	2 81	0 40
Ek	2 57	2 78	2 57	2 81	0 00
Rahatsızlık	0 57	0 40	0 65	0 51	0 79
Belirti	19 83	10 88	19 03	12 01	0 29
Semptom	1 44	0 47	1 60	0 64	1 16

* t değerlerinin hiçbirisi anlamlı değildir (p> 05)

sızlık duygularına yol açacağını ileri sürmektedir.

Fakülte yemekhanelerinin engellilere göre düzenlenmemiş olması da bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Engellilerin yemeklerini almalarını, yer bulmalarını kolaylaştıracak yardımcı personelin bulunması onların üniversite yaşamlarını kolaylaştırabilir.

Araştırmada saptanan bazı sorunlar ise hem engelli olan hem de engelli olmayan gençler için benzerlik taşımaktadır. Üniversite öğrencilerinin benzer sorunlar yaşadıkları yönündeki bulgu, Kılıççı (1985) ve Akçamete'nin (1992) çalışmalarında da ortaya çıkmıştır. Yaşanan sorunların çoğu bütün öğrencileri kap-

samaktadır. Öğrencilerin yarısı derslerle, sınavlarla, yemekhaneyle ve fakülte içi ulaşım ile ilgili sorunları olduğunu bildirmiştir. Ders ve sınav konusunun öğrenciler için klasik bir sorun kaynağı olması doğaldır, ancak bu sorunun azaltılması için neler yapılabileceği üzerinde yine de durulmalıdır. Yemekhanelerin de yeniden değerlendirilmesine ihtiyaç vardır, sorunun nereden kaynaklandığı araştırılmalıdır. Diğer bir sorunun da öğrencilerin fakültelerine gelip giderken ve özellikle de fakülte içinde yaşadıkları ulaşım ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. İki grup da ulaşım ile ilgili sorunlar yaşamakla birlikte, bu sorunlar engelliler ve engelli olmayanlar için farklı olmalıdır. Engellilere göre uygun düzenlemelerin

yapılmamış olması, tekerlekli sandalye, koltuk değneği ve yürüme çubuğu kullanan bu öğrenciler için sorun yaratmaktadır. Görme özürülüler fakülte içine koydukları işaretlerin yerinden çıkarıldığını belirtmişlerdir. Yine yüzdelere bakıldığında, öğrencilerin yarısına yakınının kütüphane ve bilgi işlem hizmetleriyle, öğretim elemanlarıyla ilgili sorun yaşadıkları, üçte biri kadarının da sağlık hizmetleri, beslenme, psikolojik ve fakülteadaki boş zaman etkinlikleri konularında sorun yaşadıkları gözlenmektedir. Üniversite ve fakülte yönetimlerinin ilgili sorunları dikkate almaları, yeni düzenlemeleri bu yönde gerçekleştirmeleri yararlı olacaktır. Örneğin, sağlık sorunlarıyla ilgili olarak, tüm yeni düzenlemelere karşın, Sağlık ve Kültür Merkezi donanım, personel ve mali kaynak açısından yetersiz kalmakta olabilir.

Engelli olan ve olmayan öğrencilerin KSE alt ölçek ve indeks puanları arasında anlamlı farklar elde edilmemiştir. Anlaşılan, yaşanan psikolojik sorunların çoğu engelli olmaktan bağımsızdır. Bu bulgular, sadece Akçamete ve Kargın'ın (1998) bildirdikleri, engelli öğrencilerin engelli olmayanlara göre yaşama daha umutla baktıkları yönündeki bulgudan biraz farklıdır ama engelli öğrencilerle diğer öğrencilerin benzer olduğunu bildiren araştırma bulgularıyla (Akçamete 1992, Bacakoğlu 1996, Elibal 2001) paralellik göstermektedir. Engellilerin psikolojik olarak farklı olmadıkları anlaşılmaktadır. Engellilerin KSE'nin çoğu alt ölçeğinde puanlarının daha düşük olmasına karşın bu fark anlamlı değildir. Farkın olmaması üniversiteye girebilen engelli grubunun başatme yollarının güçlü olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, uygulama sırasında engelli öğrencilerin daha karamsar ve umutsuz olduklarına ilişkin gözlem-

ler de vardır, engelli olmayan öğrenciler engellilerden çok daha gönüllü olarak araştırmaya katılmışlardır. Engelli öğrenciler sorunlar saptansa da bunların giderilmeyeceğine inanmakta, yaşamın engelli olmayanlara göre kurulduğuna işaret etmektedirler. Bu ifadelerden, engellilerin yaşadıklarını anlamak ve umutlarını yordayabilmek mümkündür. Bunlar, engellilerin daha umutsuz olabileceklerine işaret edebilir, nitekim engelli öğrencilerin istedikleri bir işte çalışmaya yönelik beklentilerinin daha düşük olduğu da bulunmuştur. Ancak, tüm güçlüklerle karşın, engelli olarak üniversiteye kadar ulaşabilmiş gençlerin enerjileri, güdüleri ve başarı yönelimleri çok umut vericidir, anket sonuçlarından da engelli öğrencilerin çalışmaya daha istekli oldukları da anlaşılmaktadır.

Fakülte idari birimleri engelli öğrencilerin kimler olduğunu ve net sayılarının ne olduğunu bilmedikleri için öğrencilerin verdiği bilgiler doğrultusunda onlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Tüm çabaya karşın engelli öğrenci sayısının 35'le sınırlı kalması ve bu sayının artırılmaması, üniversitelerin engelli öğrencilere çok da açık olmadığına ve çok az sayıda engelli gencin üniversitede okuyabildiğine işaret etmektedir. Katılımcıların az sayıda olması araştırmanın bir sınırlılığını oluştursa da, üniversitede okuyan engelli öğrenci sayısının çok düşük olduğu literatürden de anlaşılmaktadır (Özsoy ve Gürkan 1985, ÖSYM 2004). Üniversiteye girebilmiş engelli öğrencilerin ne kadarının mezun olduğu da ayrı bir sorudur, bu sorunun uzun bir zaman dilimi içinde ele alınarak çok yönlü incelenmesi yararlı olacaktır. Üniversitede okuyan engelli öğrenci sayısının fazla olmamasının nedenleri ve çözümleri üzerinde düşünülmesi gerekir.

Üniversiteler sağlıklı, dengeli kişilerin yetişmesini sağlamak durumundadır. Amerika ve Avrupa'daki üniversitelere bakıldığında, engelli öğrencilere yönelik hizmetlerin çok yönlü olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, New Mexico State Üniversite'sinde 'engel açıcılar' adında kurulan bir grup, başarılı etkinlikler düzenlemiştir ve bugün çeşitli servisler (Braille yazıcılar, kitap okuyucuları gibi) engel çeşidine göre hizmet vermektedir (Misquez ve ark. 1997). Arkansas Üniversitesi'nde 1975' te bir engelliler derneği kurulmuş, ihtiyaçlar kampüs yönetimine ulaştırılarak, tüm servisler engellilere göre düzenlenmiştir. Tekerlekli sandalye ile basket maçları yapma gibi etkinlikler oluşturulmuştur. Polonya'da Karkonosze College, engelliler için eğitim ve rehabilitasyon programı düzenlemiştir. Bilgisayar programları engellilere göre hazırlanmıştır. South Florida ve Stuttgart Üniversiteleri örneklerinde olduğu gibi, pek çok üniversitenin engelli öğrencileri için

oluşturulan servisleri üzerine bilgiler içeren web sayfaları mevcuttur (söz konusu web sayfaları kaynakların sonunda yer almaktadır). Bizde de Braille formda materyal, çıktı, kaset, disket, okuma odası, okuyucu hizmetiyle Boğaziçi Üniversitesi örnek verilebilir.

Çağdaşlaşma yolundaki üniversitelerin amaçları arasında, öğrencilerin sorunlarını azaltmak, mekanları ve materyalleri engellileri de dikkate alarak, onların kullanımına uygun hale getirmek, engelli bireyi üretken kılmak, diğerlerine bağımlılığını azaltmak ve mutlu olmalarına katkıda bulunmak da olmalıdır. Engellilerin devlet ve özel sektördeki çalışma alanlarını genişletmek ise öğrencilerin istedikleri bir işte çalışma umutlarını arttıracaktır.

Teşekkür

Şehriban Özçelik, Yasemin Kutlu, Işıl Yanık, Elif Akkaya, Bürge Yazar'a yardımları için teşekkür ederiz.

Kaynaklar

Akbalık FG (1997) Bilgilendirme ve Grupla Psikolojik Danışmanın Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Üniversite Uyumları Üzerine Etkisi Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 30 (1) 158-179

Akçamete G (1992) Üniversitedeki Bedensel Engelli Gençlerin Kendini Kabulie İlgili Yaygın Sorunları Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 25(2) 447-461

Akçamete G ve Kargın T (1998) Bedensel Engeli Olan ve Olmayan Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Yönelimi Düzeylerinin İncelenmesi Türk Psikoloji Dergisi, 13 (42) 37-44

Akman Y (1995) Cinsiyetlerine, Sınıflarına, Yüksek Öğrenimleri Sırasında Kaldıkları Yerlere ve Bazı Aile Özelliklerine Göre Üniversite Öğrencilerinin Uyumları Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi, 3 (2) 20-27

Aigaryouti IA (2003) Attitudes of Pre-Service Teachers Towards Persons Withdisabilities Predictions for the Success of Inclusion College Student Journal, 37(4) 515-522 30 Mart 2004, from Ebsco Host database

Aydın B (1990) Üniversite Öğrencilerinin Kaygı Düzeyleri ile Ders Çalışma Tutum ve Alışkanlıklarının İncelenmesi Psikoloji Dergisi, 7 (25) 33-40

Aydın G (1988) Üniversite Öğrencilerinde Depresyon, Açıklama Bıçımı ve Akademik Başarı İlişkisi Psikoloji Dergisi, 6 (22) 6-13

Bacakoğlu N (1996) Gormeyen Engellilerde Benlik Kavramının Gelişmesinde Aile Tutumunun Etkisi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul

Baykoç-Dönmez N (1998) Ülkemizde Ne Kadar Engelli/Ozurlu Birey Var? Sağlıklı Sayım Nasıl Yapılır? Destek, 1 (1) 43-44

Brazier M, Parry M (2000) Blind Students Facing Challenges in a College Physics Course J

College Science Teaching, 30(2) 114-117 27 Eylül 2004, From Ebsco Host database

Burgstahler SE (1995) Cooperative Education and Students With Disabilities J Studies in Technical Careers, 15(2) 29 Eylül 2004, <http://staff.washington.edu/sherylb/jstc95.html>

Çuhadaroğlu F (1989) Üniversite Gençliğinde Kimlik Bocalamaları Üniversite Gençliğinde Uyum Sorunlar Sempozyumu Bilimsel Çalışmaları Ankara Bilkent Üniversitesi, s 35-39

Dokmen, ZY (2000) Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerliliği ve Güvenirliliği (Bildiri) XI Ulusal Psikoloji Kongresi, 20-22 Eylül 2000, Ege Üniversitesi, İzmir

Ekşi A (1982) Gençlerimiz ve Sorunları İstanbul İstanbul Üniversitesi Yayınları, no 2790

Elıbal I (2001) Üniversitede Okuyan Gorme Engelli Öğrencilerin Karşılaştığı Problemler ve Çözüm Yolları <http://sunsite.bilkent.edu.tr/pub/korler/korter/GoUnPrb.htm>

Guney M (1985) Üniversite Öğrencileri Arasında Depresyon ve Problem Alanlarının Akademik Başarı ile İlişkileri Ankara Ankara Üniversitesi Basımevi

İmamoğlu EO ve Yasak-Gültekin Y (1993) Önerilen Dengelenmiş Toplumsal Birey Modeli Işığında Üniversite Gençliğinin Sorunları 1982-192 Döneminde Yayınlanan Araştırmalara İlişkin Bir Değerlendirme, Yorum ve Öneriler Türk Psikoloji Dergisi, 8 (30) 27-41

Kılıççı Y (1985) Üniversite Öğrencilerinin Kendini Kabulie İlgili Yayın Sorunları Ankara Hacettepe Üniversitesi EBB Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı

Labronici RHDD, Cunha MCB, Oliveira ADB, Gabbar AA (2000) Sport as Integration Factor of the Physically Handicapped in our Society Arquivos De Neuro-Psiquiatria, 58(4) 1092-1099 15 Ocak 2004, From ISI Web of Science Database

Mac Arthur CA (2000) New Tools for Writing Assistive Technology for Students with Writing Difficulties Topics in Language Disorders, 20(4) 85-100 27 Eylül 2004, from ISI Web of Science Database

Misqueze E, Mc Carthy B, Powell B, Chu L (1997) University Students with Disabilities are the Chief on Campus Accomodation Ingredient 29 Eylül 2004, www.dinf.ne.jp/doc/english/Us_Eu/conf/csun_97/csun97_086.htm

OSYM (1990) Üniversitelere Olan Talebin Yoğunluğunun Nedenleri ve Özellikleri Konusunda Bir Araştırma Ankara OSYM

OSYM (2001) 2001-OSS Öğrenci Seçme Sınavı Kılavuzu Ankara OSYM

OSYM (2004) 2004 OSS'ye İlişkin Sayısal Bilgiler 27 Eylül 2004, www.osym.gov.tr

Ozguven E (1990) Yurtlarda Kalan Üniversite Öğrencilerinin Sağlık ve Psikolojik Sorunları 5 Ulusal Psikoloji Kongresi, Psikoloji-Seminer Dergisi Özel Sayısı, (8), 47-56

Ozguven IE (1974) Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarılarını Etkileyen Zihinsel Olmayan Faktörler Ankara Hacettepe Üniversitesi Basımevi

Ozsoy Y ve Gurkan N (1985) Ozurlu Adayların Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavlarında Durumları Ankara OSYM

Repkova K (2002) Personal Assistance in Support of People with Disabilities's Independence Ceskoslovenska Psychologie,46(4) 299-322 15 Ocak 2004, from ISI Web of Science Database

Şahin N H ve Durak A (1994) Kısa Semptom Envanteri (Brief Symptom Inventory BSI) Türk Gençleri İçin Uyarlanması Türk Psikoloji Dergisi, 9 (31) 44-56

Şahin NH, Sezgin N, Taş Y ve Rugancı N (1989) Bilkent Üniversitesi Öğrencilerinin Danışma Rehberlik Araştırma Merkezi'nden Beklentileri Üniversite Gençliğinde Uyum Sorunlar Sempozyumu Bilimsel Çalışmaları Ankara Bilkent Üniversitesi s 99-120

Şenel G (1996) Yetersizliği Olan ve Olmayan Gençlerin Yetersizliğe Yönelik Tutumlarının Karşılaştırılması Özel Eğitim Dergisi, 2(2) 68-75

TC Başbakanlık Ozurlular İdaresi Başkanlığı (2000) 1 Ozurlular Şurası Çağdaş Toplum Çağdaş Yaşam ve Ozurlular Komisyon Raporları Genel Kurul Görüşmeleri 29 Kasım - 2 Aralık 1999 Ankara TAKAV Matbaacılık ve Yayıncılık AŞ

Yanbaşı, G (1990) Kız ve Erkek Üniversite Öğrencilerinin Kendi Ruh Sağlıklarını Değerlendirmeleri Bir Karşılaştırma 5 Ulusal Psikoloji Kongresi, Psikoloji-Seminer Dergisi Özel Sayısı, (8), 57-83

İlgili üniversite web adresleri:

University Association for disability Awareness (UADA) 29 Eylül, 2004, www.uark.edu/studorg/uada/public_html/

Kolegium Korkonoskie Program for education and rehabilitation of disabled students 'PERDIS' 29 Eylül 2004, http://poczta.kk.jgora.pl/perdis/

Information for handicapped persons 29 Eylül 2004, www.rus.uni-stuttgart.de/beratung/infos/handicap.en.html

Welcome to the office of student disability services 29 Eylül 2004, www.sds.usf.edu/

Services for the visually handicapped 29 Eylül 2004, www.library.boun.edu.tr/braille.html

Yazışma adresi:

Doç Dr Zehra Y DOKMEN

Yrd Doç Dr Şennur TUTAREL-KIŞLAK

Ankara Üniversitesi

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Psikoloji Bölümü Sıhhiye Ankara

e-posta zehradokmen@hotmail.com

e-posta kislak@humanity.ankara.edu.tr

Ek 1

Sorunlar Anketinden Örnek Sorular

--- Okuduğunuz bölümle ilgili bir pişmanlık yaşıyor musunuz? a) Evet, yaşıyorum b) Bazen yaşıyorum c) Hayır, yaşamıyorum
-- Üniversitedeki akademik başarınız genel olarak sizce nasıldır? a) Çok iyi b) İyi c) Orta d) Kötü e) Çok kötü
--- Mezun olduğunuzda istediğiniz işte / yerde çalışabilecek mısınız? a) Evet b) Hayır c) Belki d) Bilmiyorum
-- Fakülteye gelip giderken karşılaştığınız (ulaşım araçları, yollar vb ile ilgili) sorunlar nelerdir?
-- Fakülte içinde bir yerden bir yere giderken karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
-- Derlerle ilgili yaşadığınız sorunlar nelerdir?